

burgoknak, királyi tanácsosi címet is nyert, ugyanakkor mecénása volt protestáns hitfeleinek is. Katona István úgy tudja róla, hogy Seneca egyik munkáját is magyarra fordította.³

A tizenöt strófás vers nem jelent különösebb esztétikai értéket. Teljes címe: *Gyászos szívnek fohászokodási, mellyekkel a' néhai nagy tekintetű, nemzeti és vitéző Jeszenák Pál Úrnak holt tetemeit MDCCCLXII Eszt. Nou. 3 napján Sírba követi Mossóczi Institoris Mihály.* Érdekessége azonban a kéziratnak a versforma: kilenc szótagos sorokból felépült hatsoros strófák, erősen érvényesülő jambikus tendenciával. Idézzük a második és harmadik versszakot, ahol helyenkint igen tisztán érezhető a jambikus lüktetés:

Valahol ülök, járok, állok,
Mindenütt forgatlak szívemben,
Mindenütt hallatik lelkemben:
Hol más JESZENÁK PÁLT találók?
Nem mindenkor, nem minden helynek
Illyen Phoenixek elő-kelnek.

Mindennek a' mivel tartoztál,
Az ISTENNEK egész szivedet
Aadt; KIRÁLYNAK hűségedet,
Köz jót tanáttal támasztottál.
Te nálád árvák és szegények
Mind Atyoknál nevedekének.

Sok sor szinte kifogástalan jambusokból — itt-ott spondeusokkal vegyítve — áll. Különösen sikerültek verstani szempontból a „Valahol ülök”, „Nem mindenkor”, „Köz jót”, „Te nálád” kezdetű sorok. A többi sor látszólagos „szabálytalanságát” sem szabad elítélnünk, hiszen Mossóczi-Institoris itt már a későbbi, XIX—XX. századi magyar verstani fejlődést előlegezi, amikor „nemcsak a trocheusi, hanem a jambusi formákon is erőteljesen áttört a szóveg természetes hangsúlyozása.”⁴

Tudjuk, hogy XVI—XVII. századi előzmények után Ráday Gedeon írta 1735-ben az első rimes-időmértékes magyar verset (*Tavaszi estve*), az a Ráday, aki fiatal korában a pozsonyi evangélikus liceum tanítványa volt.⁵ Kezdeményezését, úgy látszik, nem felejtették el Pozsonyban, s talán ennek a Ráday-hagyománynak tulajdonítható, hogy huszonhét évvel később Mossóczi-Institoris is kísérletet tesz a rimes-időmértékes formában. Gondolhatunk olyan ösztönzésekre is, amelyeket a felvidéki evangélikus diákok a debreceni kollégiumban kaptak, olyan környezetben, ahol nagy divatja volt a verselésnek, s ahol néhány évtizeddel később a rimes-időmértékes formának talán legnagyobb magyar mestere, Csokonai Vitéz Mihály tanul. Az a Csokonai, aki egyébként — Mossóczi-Institoris életének végén — maga is eljut Pozsonyba.

A pozsonyi magyar-szlovák lelkész tehát mindenképpen megérdemli figyelmünket, nemcsak levelezésének művelődés- és irodalomtörténeti adataival, hanem érdekes verstani próbálkozásával is.

Angyal Endre

Még egyszer Verseghy Marseillaise fordításáról

Tarnai Andor *Verseghy Marseillaise fordításai* (ItK 1966. 409—415.) c. cikkében tisztázta a magyar változat létrejöttének körülményeit, és közölte Verseghy eredeti szövegét. Ugyanakkor megállapította, hogy a fordítás — határozott politikai-taktikai elgondolással — nem a Szabadság és Egyenlőség Társasága radikális, forradalmi céljait, hanem a Reformátorok Társasága eszméit tükrözi, azaz nem a polgári vagy népi forradalmárokhöz, hanem a patrióta ellenzéki nemesekehez szól. Ami a fordítás elkészítésének idejét illeti, Tarnai bizonyítja, hogy Verseghy 1794. június vége előtt nem foghatott hozzá az átültetéshez, s úgy véli, július második felében készült el vele.

Az alább ismertetendő levél alapján lehetővé válik egyrészt a fordítás idejének rögzítése, másrészt a verssel kapcsolatos politikai-taktikai vonatkozások ellenőrzése.

³ Uo. 1897. V. köt. 501.

⁴ Magyar irodalmi lexikon, főszerkesztő BENEDEK MARCELL. Bp. 1965. II. köt. 389.

⁵ A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig. Szerkesztette KLANICZAY TIBOR. (A magyar irodalom története, I. köt.) Bp. 1964. 534.

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára Quart. Germ. 910. sz. alatt őrzi a *Hajnóczy József levelezése* című kötetet. Ennek 202. fólióján egy Kossuth András által Sárospatakról, 1794. július 27-én írt levelet találunk. A levél írója baráti, „atyafiságos” hangon a címzett „kedves drága Uram Öcsém” segítségét kéri „tíz antalog, jóféle négyesztendős aszúszöllő” borainak eladásában. Tegye meg, hogy ajánlja a bort („melyből volt szerencsém szegény asztalomnál kedves Uram-Öcsémet is szolgálni”) Pesten a kormányhatósági tisztviselőknek; „átalagszámra” 13, végső esetben 12 aranyért, „butélia számra” 25 garasért adná. A megrendelt mennyiséget azonnal küldi.

A levélhez fűzött utóiratban ezt olvassuk: „Az Leventá Magyarok is az szüntelen való marschon [=marchons] felkiáltások közt csókolják [Uram-Öcsémet].”

A „leventá magyarok” és a „marchons” szavak felkeltik gyanúnkat, hogy a célzás a Marseillaise-re, illetve annak magyar fordítására vonatkozik. Előbb azonban nézzük a levél íróját és címzettjét.

Kossuth András az ismert család zemplén-sátoraljujhelyi katolizált ágából származott. Apja, szintén András, az 1740-es években költözött Turócból Újhelybe. Levélírónk 1755–60 körül születetett, csekély vagyonú, anyagi nehézségekkel küzdő kis-középnemes. Felesége Buday Johanna (minden jel szerint az alispánokat adó bölcskei Buday család egyik oldalágából) hozományba egy házat hozott a pataki vártemplom mellett: így került Kossuth András Sárospatakra.¹ Martinovics Ignác egy 1792-es bizalmas jelentésében azt mondja róla, hogy 14 éven át Zemplén megye szolgabírája volt, 1792-ben azonban jozefinista múltja miatt a választáson kibuktatták, s állás és megélhetés nélkül maradt. Ekkor lépett be az uralkodó-ellenes jezsuita-illuminátus szervezkedésbe, mert azt ígérték neki, hogy gondoskodnak elhelyezéséről. Meggyőződése azonban az uralkodó oldalára állítja, s mert jőfejú és hűséges ember, megérdemelné, hogy kinevezést kapjon a kassai kamarai adminisztrációhoz.²

A Martinovics által írottakat csak részben tudjuk ellenőrizni. A megyei jegyzőkönyvekből mindössze annyit tünik ki, hogy 1795-ben „vitélző Kossuth András” folyamodik „az Systema ideje alatt Jászberénybe és Heves vármegyébe . . . a királyi élet fuvarozásáért” járó rapidíjáért s a forspontpénz kifizetéséért.³ Hogy a járandóságok kifizetése miatt húzódtott ilyen sokáig, azt nem tudjuk, ahogy azt sem, hogy vajon a jőzsefi „szisztéma” ideje alatt szolgabíró volt-e Kossuth András. Annyi bizonyos, hogy 1790-ben megyei assessor, 1791. július 2-án pedig törvénybíróvá nevezi ki a főispán,⁴ 1797–1805 közt ismét megtaláljuk a megyei assessorok közt, az 1805-ös nemesi felkelés alkalmával pedig az egyik „surrogatus vice-ispán”, azzal a feladattal, hogy a nemesekre kirótt pénzbeli hozzájárulást behajtsa. Ebbeli működése nem volt zavartalan: a fizetni nem akaró, többnyire szegény nemesek tiltakoztak az általa alkalmazott végrehajtás szigorá, sőt kegyetlensége ellen, s megvádolták a beszedett pénzek hűtlen kezelésével.⁵ Hogy a vád igaz volt-e, nem tudjuk, de hogy Kossuthnak súlyos anyagi nehézségei voltak, az az iratokból is kiderül. Még 1792-ben megvett a kincstártól egy darabot a felosztott Pálos-rend sátoraljujhelyi szőlőjéből 1900 forintért, a vételárát azonban csak évek múlva tudta kifizetni, akkor is úgy, hogy kölcsönt vett fel.⁶ Anyagi helyzete később sem rendeződött. 1812 márciusában özvegye még a pataki családi házat is kénytelen volt eladni: Kövy Sándor, a kollégium neves jogász-professzora vette meg.⁷ Mindezek az adatok ha többet nem, annyit valószínűsítenek, hogy Kossuth András, már csak anyagi helyzete miatt is, az elégedetlen köznemesek közé tartozott.

Ki volt a levél címzettje? A kézirat-kötég felirata és a levelekről készített egyenkénti cédula-mutató szerint Hajnóczy, — ez azonban tévedés. Egyrészt az 1750-ben született Hajnóczy, ha csak néhány évvel is, de idősebb volt Kossuth Andrásnál, az tehát nem szólíthatta őt öccsének. Másrészt Hajnóczy tudtunkkal sohasem járt Zemplénben, még kevésbé fordult meg 1794 nyarán Sárospatakon Kossuthék házában. A Kossuth levelet is magába foglaló Quart. Germ. 810. sz. köteg felirata egyébként nem pontos: a köteg nem csak Hajnóczyhoz írt leveleket tartalmaz, bár ezek alkotják a nagy többséget. A kötegetben a magyar jakobinus mozgalom igazgatóinak 1794-ben, elfogatásukkor lefoglalt levelezése található, helyesebben levelezésüknek az a része, amelyet az ügyész, Németh János jogügyi igazgató nem csatolt a vád-

¹ Az elmondottakra l. KEMPELEN BÉLA: Magyar nemes családok. VI. köt. 160.; NAGY IVÁN: Magyar-ország családai . . . II. köt. 250.; Kazinczy Ferenc levelezése. IX. köt. 354.

² A magyar jakobinusok iratai. I. köt. Bp. 1957. 688–689.

³ Zemplén megye levéltára (Sátoraljujhely). Protocollum 1795. 757. l. — Itt mondom köszönetet Hőgye István levéltárosnak a Kossuth András életére vonatkozó zempléni levéltári adatokért.

⁴ Zemplén megye protocolluma 1790. I. köt. 321. és 1791. III. köt. 339–341.

⁵ Kazinczy levelezése. VI. köt. 576–577.

⁶ Országos Levéltár. Magy. kir. Kancellária. Acta generalia. A 39. 1793: 13352 és 14171. sz.; 1795: 4362. sz.; 1796: 7193 és 9629. sz.

⁷ Kazinczy levelezése IX. köt. 354. — Kossuth András 1810-ben halhatott meg. Feleségét 1811 elején már özvegyként említik. (Zemplén megye protocolluma, 1811. 500.)

iratokhoz.⁸ Ha néczyé mellett Laczkovics János és Szentmarjay Ferenc levelezésének egy töredéke is ide került.

Kossuth András levele a fiatal Szentmarjayhoz íródott. A Szentmarjay család Zemplén megyei volt, Kossuth András bizonyára régóta ismerte őket, ez indokolja a levél „atyafiságos” hangját. Azt is tudjuk, hogy Kossuth levele előtt két héttel Szentmarjay valóban járt Patakon: július 11-én, visszautban Pestre a nagykárolyi főispáni beiktatásról. Talán éppen Kossuthéknál szállt meg.⁹ Az is lehetséges, hogy Kossuth András maga is ott volt a főispáni beiktatáson, ahol, tudjuk, a környékbeli megyék nemessége nagy számban jelent meg, s ahol Szentmarjay bizonyíthatóan erős propagandát fejtett ki a jakobinus szervezkedés érdekében, kézbe adva a titkos kátékat és — ahogy ezt Kossuth levele alapján joggal következtethetjük — a Marseillaise magyar fordítását is.¹⁰

Mindezek után, azt hiszem, most már bizonyossággal állíthatjuk, hogy 1. Kossuth András levelének „leventa magyarok” kifejezése a Marseillaise Verseghy által készített magyar fordítására utal; 2. a fordítást Kossuth Szentmarjaytól kapta; 3. a francia szokás szerint csókjaitak küldő „leventa magyarok” pedig azok a vidéki vagy környékbeli nemesek, akiket Szentmarjay megnyert a Reformátorok Társasága tagjainak, és akik, ha együtt vannak, a forradalmi indulóra utaló lelkes „marchons!” felkiáltásokkal nyilvánítják elszántságukat a Habsburgokkal való szembefordulásra.

Mindezekből pedig következik, hogy Verseghy Marseillaise fordításának legkésőbb 1794. július első napjaira, amikor Szentmarjay Pestről elindult Nagykárolyba, készen kellett lennie, másként nem vihette volna magával. A fordítás tehát 1794 júniusában készült, Kossuth András levele ugyanakkor azt is mutatja, hogy a nemességhez íródott fordítás elérte célját: mozgósította az északkeleti megyék elégedetlen köznemeseit.

Benda Kálmán

Kiss József és Juhász Gyula költészetének rokon vonásai

A kutatások Kiss Józsefet általában mint a magyar századforduló jelentősebb költői közül a legkevésbé jelentőst tartják számon, aki mint a nép-nemzeti iskolához szorosan kötődő költő, elsősorban tárgyával hozott újat. Komlós Aladár is csak meglátja átmenetiségét, de már a következő nemzedékre gyakorolt hatásáról nem ír. Mint írja: Kiss József „költői egyéniségének a sokrétűség a legjellemzőbb vonása. Költészete egyszerre magyar és zsidó, népi és modern, falusi és városi, epikai és lírai, a realizmus és a mese elemiből szőtt”.¹ Pedig Kiss Józsefet költészetének éppen ez a vonása rokonítja a következő nemzedékből leginkább Juhász Gyulával. Az ő költészetében is megkülönböztethetők a modern városi és munkás témájú versek (*Budapest, Jön a vonat...*, *A Munkásotthon homlokára* stb.) mellett a népi — paraszti témájú költemények (tájversei, *Szomorú Friss István, Tápai lagzi* stb.). Éppen ez a többrétűség mutatja, hogy lírája nemcsak Ady és József Attila között jelent hidat, hanem a Nyugat-mozgalom és a népies írók közt is.

Az eddigi szakirodalom nem nagy súlyt fektetett Juhász Gyula és Kiss József kapcsolatára, pedig utalt erre néhányszor Juhász Gyula is, főleg Kiss József halála alkalmából írt emlékezéseiben.² Az első Juhász-monográfia szerzője, Baróti Dezső meg sem említi. Kispéter András tanulmánya is csak utal rá mint a fiatal költőt befolyásoló tényezőre. Komolyan először Grezsa Ferenc veti fel a kérdést, de ő is leszűkíti az egyetemi évek költészetére a hatás erejét. Csak utalásként — a tanulmány céljának megfelelően — vetődik fel a probléma Péter Lászlónál, aki Kiss József formai hatásáról ír.³

Kiss József költészete 1882-ig szorosan kötődik a nép-nemzeti iskolához, ami legszembevetőbbben balladáiban mutatkozik meg. Ezek — mint azt Komlós Aladár is kimutatta — nagyon közel állnak az Arany-balladához.⁴ De hogy a ballada mint műfaj milyen mélyen bele-

⁸ A leveleket a M. Kir. Curia ajándékozta 1876-ban a Könyvtárnak. L. az OSzK 1850–80 közti nappalok naplójának 265. sz. alatti bejegyzését.

⁹ A magyar jakobinusok iratai. I. köt. 1057.

¹⁰ A nagykárolyi beiktatásról. uo. I. köt. LXXX. skk., továbbá H. BALÁZS ÉVA: Berzeviczy Gergely, A reformpolitikus, Bp. 1967. 205. skk.

¹ KOMLÓS ALADÁR: Bevezetés Kiss József Tüzek c. kötetéhez, Bp. 1961. 31.

² Vö.: Csevegés Kiss Józsefről, Szegedi Napló, 1922. jan. 22. — Kiss József emlékének, Szegedi Napló, 1922. ápr. 16.

³ A bekezdésben említett tanulmányok: BARÓTI DEZSŐ: Juhász Gyula, Szeged, 1933.; KISPÉTER ANDRÁS: Juhász Gyula, Bp. 1956.; GREZSA FERENC: Juhász Gyula egyetemi évei, 1902–1906., Bp. 1964.; PÉTER LÁSZLÓ: Juhász Gyula a forradalmakban, Bp. 1965.

⁴ Vö.: KOMLÓS ALADÁR: i. m. 9–10.